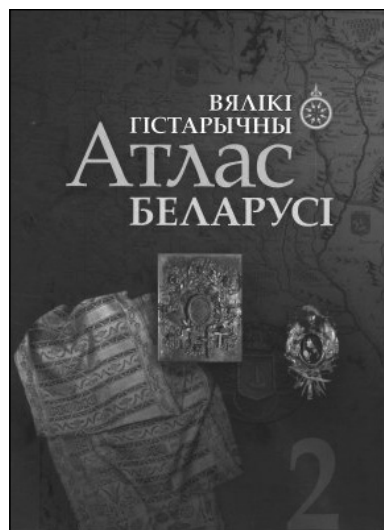

Вялікі гістарычны атлас Беларусі. У 3 тамах, т. 1: Мінск, Белкартаграфія, 2009, ss. 244;

Вялікі гістарычны атлас Беларусі. У 4 тамах, т. 2: Мінск, Белкартаграфія, 2013, ss. 351

W 2009 r. konsorcjum białoruskich instytucji naukowych (Instytut Historii Narodowej Akademii Nauk Białorusi, Białoruskie Naukowo-Badawcze Centrum Dokumentacji Elektro-

nicznej, Białoruski Instytut Konserwatorsko-Projektowy, Instytut Języka i Literatury im. Jakuba Kołasa i Janki Kupały) rozpoczęło serię publikacji pt. *Wielki historyczny atlas Białorusi* pod redakcją Wiaczesława Nasiewiczza. Pierwotny plan zakładał edycję w trzech chronologicznie ułożonych tomach, ale z czasem uznano, że seria obejmie cztery woluminy. Dotychczas ukazały się dwa: pierwszy, obejmujący okres do 1569 r., i kolejny – od unii lubelskiej do upadku Rzeczypospolitej.

Tom pierwszy rozpoczyna się od map ogólnych, prezentujących osadnictwo ziem Europy Wschodniej; bardziej szczegółowo przedstawiono tereny dzisiejszej Białorusi w okresie prehistorycznym. Kolejna część dotyczy późnego antyku i wczesnego średniowiecza. Mapy i krótkie opracowanie prezentują raczej klasyczne ujęcie

dziejów tego okresu, nie poruszając np. problemu etnogenezy Słowian, choć dosyć wszechstronnie pokazują ziemie wschodniej Europy przez pryzmat źródeł zarówno pisanych, językowych, jak i archeologicznych. Trzecia część pierwszego tomu atlasu związana jest z genezą państwa ruskiego, jego przekształceniami w okresie rozbitcia dzielnicowego oraz najazdem mongolskim. Szczególną uwagę autorzy zwrócili na dzieje ziemi połockiej, traktowanej jako kolebka Białorusi.

Największa część publikacji dotyczy różnych aspektów funkcjonowania Wielkiego Księstwa Litewskiego: od narodzin państwa do unii lubelskiej. Dzieje polityczne, militarne i gospodarcze (np. pomiaru włóczna, rozwój miast) zaprezentowane są nie tylko w szerszym kontekście dynastycznych związków z Koroną, ale na tle całej Europy, nie tylko Środkowej i Wschodniej. Dużą wagę autorzy atlasu przyłożyli też do zobrazowania mozaiki religijnej Wielkiego Księstwa Litewskiego, nie ograniczając się do wyznań chrześcijańskich, ale obejmując ośrodki związane z osadnictwem tatarskim i żydowskim. Wskazali przy tym lokalizację innych obiektów związanych z kulturą, jak np. drukarni czy europejskich ośrodków naukowych, w których studiowali mieszkańcy ziem białoruskich.

Znaczącą rolę w publikacji odgrywa 51 szczegółowych map (w skali 1:300 000) różnych regionów wchodzących w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego z podziałem administracyjnym wynikającym z reformy z lat 1565–1566. Wśród nich zwracają uwagę (zwłaszcza naszych badaczy) m.in. mapy województwa podlaskiego, włączonego wkrótce do Polski, choć autorzy zrezygnowali z opracowania innych obszarów, które w wyniku unii lubelskiej zostały przyłączone do Korony.

Całość publikacji wieńczy reprodukcje średniowiecznych i wczesnonowożytnych map

obejmujących Europę Wschodnią i Wielkie Księstwo Litewskie oraz rozbudowany indeks historyczno-geograficzny. Rejestruje on wszystkie punkty osadnicze z ich historycznymi i współczesnymi nazwami, określeniem przynależności administracyjnej w 1567 r. i obecnie, wskazaniem rodzaju własności i przynależności do większych kluczy majątkowych oraz datą pierwszego pojawienia się w źródłach.

Drugi tom omawianego wydawnictwa ma strukturę rzeczową. Kolejno zamieszczono w nim mapy poświęcone podziałom administracyjnym funkcjonującym od 1569 do 1795 r. i działaniom wojennym obejmującym Wielkie Księstwo Litewskie, a następnie obrazujące tematykę społeczno-gospodarczą, w tym m.in. strukturę eksportu, gęstość zaludnienia czy zasięg prawa magdeburskiego. Ich uzupełnieniem są plany największych miast. Z kolei rozdział poświęcony życiu religijnemu i kulturze, oprócz ukazania terytorialnych aspektów struktury organizacyjnej różnych wyznań i religii, objął również mapę prezentującą sieć drukarni i placówek edukacyjnych różnego poziomu nauczania.

Drugi tom atlasu, podobnie jak pierwszy, zawiera 51 map szczegółowych w skali 1:300 000. Ukazują one ziemie białoruskie Wielkiego Księstwa Litewskiego przejęte przez Rosję w wyniku rozbiorów Rzeczypospolitej w końcu XVIII w.

I znów, tak samo jak w pierwszym tomie, znajdują się tu reprodukcje historycznych map i planów związanych z Wielkim Księstwem. Uzupełnieniem publikacji jest rozbudowany indeks historyczno-geograficzny punktów osadniczych stanowiący połowę zawartości tomu.

Pod względem edytorskim białoruski atlas jest wydawnictwem znakomitym, przygotowanym na bardzo wysokim poziomie. Opracowane przez autorów mapy, w swoim charakterze inwentaryzacyjne, stanowią dosyć udany kompromis między wymaganiami zawodowego badacza a stawianymi dobrym publikacjom popularnonaukowym. Na pewno dużym i bardzo widocznym mankamentem jest brak bibliografii wykorzystanych źródeł i opracowań oraz porzucenie autorów, przynajmniej jak na razie, na wersji papierowej dzieła. Niedosyt pozostawia zbyt mechaniczne ograniczenie terytorialne niektórych map do obszarów uznanych za białoruskie i wykrojenie ich z szerszego kontekstu historyczno-politycznego całego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Z polskiej perspektywy białoruska inicjatywa wydawnicza jest jednak jak najbardziej godna naśladowania. ■

Piotr Guzowski
Instytut Historii
Uniwersytet w Białymstoku